

Nove risbe figuralnih upodobitev na situlah z Vač in Magdalenske gore ter iz Valične vasi

Revised drawings of the situlae from Vače, Magdalenska gora and Valična vas

Ida MURGELJ

Izvleček

Različni povodi so botrovali ponovnemu risanju treh situl. V članku je predstavljen način dela, ki je kombinacija klasičnega risanja in dopolnjevanja z računalniškim programom. Podana so opažanja o odkritih in popravljenih večjih in manjših netočnostih iz predhodnih risb. Na situli z Vač so bile posebne pozornosti deležne oven kot žrtvena žival in osebe, upodobljene s šestimi prsti, na situli z Magdalenske gore pa igralec na liro in nekatere spremembe, ki so na njej nastale pri konzervaciji.

Ključne besede: dolenska halštatska skupina; situlska umetnost; figuralika; nove risbe

Abstract

In recent years and for a variety of reasons, three of the well-known Early Iron Age situlae from Slovenia have been drawn anew. The contribution presents the drawing process, which is a combination of hand and computer-aided drawing, as well as the major and minor corrections of earlier illustrations. On the Vače situla, special attention is paid to the ram as the sacrificial animal and the individuals depicted with six fingers, on the situla from Magdalenska gora it is the lyre player and some of the alterations that occurred during restoration.

Keywords: Dolenjska Hallstatt group; situla art; figural depictions; revised drawing

Risanje tako bogato okrašenih predmetov, kot so situle, pomeni poseben izziv. Problematična ni samo bogata in raznolika figuralika, temveč tudi predstavitev načina dela in izdelave. Na vseh situlah so figure obrobene s črtkanimi črtami, kar je posledica tolčenja s finim ozkim in podolgovatim dletom (*sl. 1¹*). Na risbah² tega nisem posebej predstavila, temveč sem vse figure izrisala z neprekinjeno črto, saj bi s črtkanjem zabilasla finost linij in bi kakovost izdelka, ki ga

je torej izvedel s svojim umetniškim delom, ne prišla prav do izraza.

V prispevku obravnavane situle so narejene v plitvem reliefu. Železnodobni torevti so pri izdelavi najverjetneje izvajali postopek, po kakršnem delajo torevti še danes.³ Na bronasto pločevino so narisali risbo, jo nato segreti in položili na

¹ Kastelic, Mansuelli, Kromer 1965.

² Nove risbe situl so bile izdelane leta 2017 (za situli z Vač in iz Valične vasi) in 2019 (za situlo z Magdalenske gore).

³ [<https://www.youtube.com/watch?v=Uy-M2xyy-IM> Metal Chasing/Repousse Art - Avedis The Master At Work]; [<https://www.youtube.com/watch?v=DwxnzDJlilA> Copper spiral - Repoussé and chasing]; [<https://www.youtube.com/watch?v=-PtxicoIbc4> sbalzo e cesello]; [<https://www.youtube.com/watch?v=1YAIwQzmn7E> Davide Bigazzi - The Art of Chasing & Repousse]. Za vse: zadnji dostop 17. 03. 2020.

vosek ali podobno prožno snov. Ko se je ohladila in dobro prilegla podlagi, so s pomočjo majhnih kladivc in različno velikih dlet, ki so bila na koncu najverjetneje zaobljena, vtolkli figure, tako da je nastal plitev relief. S pomočjo manjših dlet so oblikovali tudi detajle, s katerimi so hoteli poudariti oči, lica, kopita in podobno. Pločevino so nato segreli, da se je ločila od podlage, in jo očistili. S tem je bilo delo na hrbtni strani plošče končano. Nadaljnji postopek je potekal tako, da so pločevino ponovno segreli in položili na voščeno podlago s hrbtno stranjo, da se je k njej tesno prilegala. Sledil je postopek krašenja prednje strani. Z drobnimi dleti so s tolčenjem obrobili vse figure, izdelane v plitvem reliefu. Na ta način je nastala figuralika z jasnimi obrobami in izdelanimi detajli, kot so poteze obrazov, vzorci na oblekah ljudi in telesih živali.

SITULA Z VAČ

(Pril. 1)

Situla z Vač,⁴ katere plašč je sestavljen iz dveh delov, je bila risana večkrat⁵ (sl. 2; Dular 2019). Zadnjo risbo je leta 1953 v sklopu svoje disertacije izdelal France Stare (objavi: Stare 1955a; 1955b).⁶ Povod za ponovno risanje so bile ugotovljene pomanjkljivosti na Staretovi risbi⁷ ter postavitev stalne razstave o železni dobi v Sloveniji in kataloga z naslovom *Železnodobne zgodbe iz stičišča svetov* (Laharnar, Turk 2018, sl. 110). Situla ima na razstavi posebno mesto; povečana na novo narisana risba na panojih, postavljenih okrog nje, obiskovalcem olajša prepoznavanje motivov. Pri risanju sem natančno pregledala vsako figuro posebej. Pri tem so mi bile v pomoč vse predhodne risbe, natančne fotografije posameznih figur in 3D-sken. Pri fotografijah lahko zaradi osvetlitve nastanejo efekti, ki popačijo realno podobo figur, dodatno popačenje lahko povzročijo ostanki patine, ki se jih na predmetu ni dalo odstraniti. Zaradi naštetih razlogov sem vse fotografije in risbe detajlov primerjala z izvornim predmetom. Pri risanju sem najprej narisala plašč situle, nato pa vsako figuro posebej, jo nato skenirala in vnesla v plašč situle.

⁴ Situlo hrani Narodni muzej Slovenije, inv. št. P 581.

⁵ Risbo neznanega avtorja je leta 1883 objavil F. von Hochstetter in je preris risbe iz Dežmanove objave leta 1883.

⁶ Objave situlskih upodobitev pri Lucke, Frey 1962 in Jereb 2016 so povzete po Staretu (1955b).

⁷ Na nekatere napake na Staretovi risbi je opozoril Vladimir Stres, ki se ljubiteljsko ukvarja z razlago simbolov in njihovim pomenom.

Sl. 1: Situla z Vač, prikaz načina izdelave s kratkimi črticami kot posledica konturiranja z dletom z ravnim rezilom (foto: M. Grčević, 1965).

Fig. 1: The Vače situla, detail showing the contours made up of short chased lines executed with a flat chisel and the pattern of dots made with a toothed chisel (photo: M. Grčević, 1965).

Senčenje s sivinami sem izvedla v računalniškem programu, saj bi z običajnim senčenjem s pikami lahko prekrila nekatere pomembne detajle. Nova risba na prvi pogled ni bistveno drugačna od Staretove, vendar se razlikuje v marsikateri podrobnosti.

Popravljene so bile lege vzorcev na oblekah in telesih živali in število drobnih črtic, ki niso bile narejene posamezno, temveč s posebnim dletom, na katerem je bila šablona, narejena iz več drobnih zobcev. Torej je na ta način z enim udarcem dobil linijo, sestavljeno iz drobnih črtic (sl. 1).

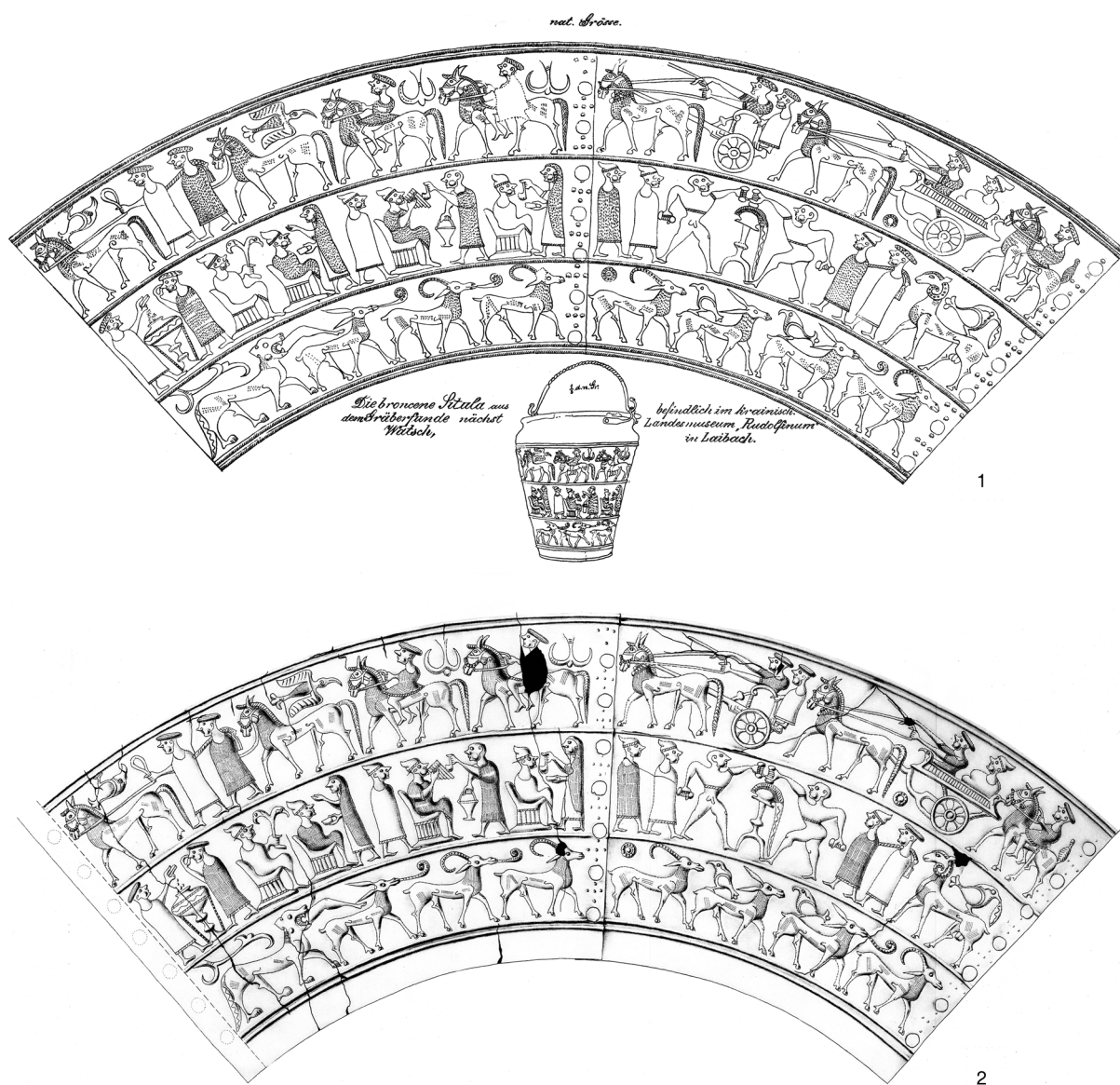
Človeške figure so natančno izdelane v vseh detajlih. Obrazi imajo enake trikotne nosove, ličnice so še poudarjene z manjšo iztolčeno bunko, oči, ustnice in poudarjene brade pa z dodatno drobno piko na sredini, tako pri ljudeh kot živalih. Z iztolčeno bunko, ki je enako velika kot tista na licih ljudi, so poudarjene tudi vse hrbtno strani dlani.

Posebna zanimivost na tej situli je, da imajo človeške figure, ki nekaj držijo v roki, po šest prstov. Izjemi sta prva ženska z leve v drugem frizu in moški, ki streže pijačo. Ta ima na levi roki šest

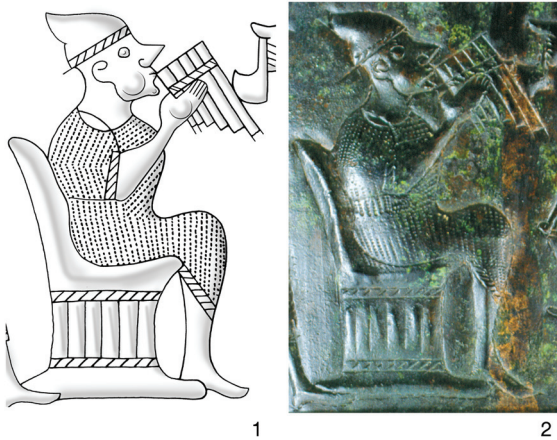
prstov, na desni, s katero drži posodo, pa pet. V večini primerov je pet prstov upodobljenih spredaj, poudarjeni palec, ki je nesorazmerno večji od ostalih prstov, pa za predmetom, ki ga držijo (*pril. 1*). Polidaktilizem ali prirojeno večje število prstov se na Bližnjem vzhodu v upodobitvah pojavlja že od neolitika (Barnett 1986–1987, 7 ss; Lange, Müller 2017, 5 ss). Asirski svečeniki so to anomalijo imeli za znamenje dobrega, če je bilo več prstov na levi roki, in znamenje zla, če jih je bilo več na desni roki. Ljudem z več prsti so pripisovali nadnaravne ali posebne moči (Barnett 1986, 116–117 ss). Na bronastih kotlih, ki so bili najverjetneje narejeni

v Urartuju v 9. in 8. st. pr. Kr., so nanje pritrjene sirene večkrat upodobljene s šestimi prsti na rokah, kar kaže na njihovo božansko naravo. Te kotle so izvažali tudi v Grčijo in Etrurijo (Barnett 1986, 112 ss, Ill. II-1), od koder bi ideja lahko prišla tudi v naše kraje oziroma v situlsko umetnost.

Konji imajo nekoliko dvignjene repe, kar jih naredi bolj dinamične. Pri vseh so delno popravljene linije vtolčenih črtic na telesih, ki najverjetneje ponazarjajo dlakavost, lahko pa predstavljajo obredno poslikavo. Konjarju na levi strani prvega friza, ki na povodcu vodi konja, je bil pod roko dodan konček manjkajoče vrvi.

Sl. 2: Risbi plašča situle z Vač. – 1 Risba: neznani avtor, 1883 (glej *op. 5*); – 2 Stare 1955a. M. = 1:4.
 Fig. 2: The Vače situla. – 1 Drawing: unknown author, 1883 (see *Fn. 5*); – 2 Stare 1955a. Scale = 1:4.

Sl. 3: Situla z Vač, upodobitev igranja na piščal. – 1 Risba: I. Murgelj, 2017; – 2 foto: T. Lauko, NMS, 2004. M. = 1:1. Fig. 3: The Vače situla, detail showing the syrinx player. – 1 Drawing: I. Murgelj, 2017; 2 – photo: T. Lauko, NMS, 2004. Scale = 1:1.

Ptica z dolgim ukrivljenim kljunom v prvem frizu ima sedaj na zgornjem krilu iztolčenih sedem, na spodnjem pa osem drobnih reber. Tudi pri ostalih pticah na situli so delno popravljene oblike kljunov in repov, valovite črte pri očeh in število črtic, ki gredo od očesa proti trebuhu. Ujede v grško-arhaični in etruščanski torevtiki ter na slikanih vazah, kakor tudi na situlskih scenah, simbolizirajo princip življenja in smrti oziroma predstavljajo vez med svetom živih in svetom mrtvih (Teržan 1997, 657 ss; Teržan 2007, 85 ss).

Živali v zadnjem frizu imajo čela in lica poudarjena z iztolčenimi bunkami, z malo manjšimi pa so poudarjeni vsa kopita konj, parklji jelenjadi in šape zveri. Na viticah, ki jih v gobcih držijo živali, je po trinajst iztolčenih buncic, ki niso razporejene po celotni dolžini, temveč le na začetku.

Razlike so vidne tudi v številu iztolčenih buncic na različnih predmetih. Tako jih ima rozeta v zgornjem frizu osemnajst, tista v tretjem pa šestnajst. Drugačno je tudi število mehurčkov, ki uhajajo iz daritvenega kotla. Namesto prejšnjih pet jih je sedaj devet. Na obeh floralnih motivih, ki visita nad jezdecema v prvem frizu, je bilo dodanih nekaj vtolčenih črtic.

Panova piščal, *syrinx*, na katero igra veljak, sedeč na prestolu, ima na prvi pogled pet cevi. Vendar pa se zdi, da gre pri prvi cevi pod roko pravzaprav za dve zelo ozki, kar nakazujeta črtici, ki presejata zaključek cevi (sl. 3). Morda je to posledica napake pri tolčenju, lahko pa gre za popravek, kajti na situlah so panove piščali upo-

dobljene z različnim številom cevi. Tako jih ima pet tudi situla z Magdalenske gore, ki jo hranijo na Dunaju (Lucke, Frey 1962, Taf. 68; Tecco Hvala, Dular, Kocuvan 2004, pril. 4), tista iz Welzelacha pa ima na eni od piščali pet cevi, na treh pa štiri (Lucke, Frey 1962, Taf. 76). Na situli iz Certose je piščal upodobljena s šestimi cevmi (Lucke, Frey 1962, Taf. 64), na situli Providence pa jih imajo po sedem (Lucke, Frey 1962, Beil. 1). Panove piščali so bile narejene iz različnih materialov, najpogosteje so bile iz različnih vrst lesa in trstike, lahko pa so bile tudi glinene ali kovinske. Različno število cevi je lahko pomenilo, da je igravec iz njih izvabljal različne melodije (Pomberger 2016, 187 ss).

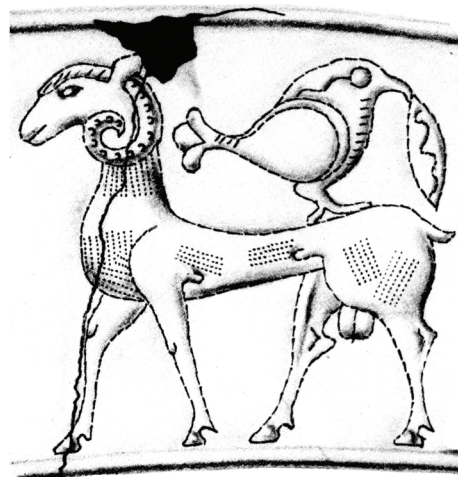
Med vsemi risbami figur se je najbolj spremenila podoba ovna, žrtvene živali na koncu drugega friza (sl. 4), pred katerim hodi dostojanstvenik s sekiro, ki bo opravil žrtveno daritev (Turk 2005, 36 ss). Glava ovna je nekoliko bolj gracilna, na vrhu nima grive niti ušesa. Njegovo lečasto oko z iztolčeno piko v sredini se nadaljuje z valovito linijo, podobno kot pri ptici, ki mu sedi na hrbtu. Nekaj snopov vtolčenih pik, razporejenih po telesu, je dodanih in nekaterim je spremenjena lega. Oven simbolizira moč in plodnost, kar je na vseh situlah, kjer je upodobljen, poudarjeno z modi, ki jih na situlskih prizorih običajno nimajo upodobljene druge živali. Ovni, upodobljeni na bogato okrašenih situlah,⁸ imajo vedno vlogo žrtvene živali, kar pomeni, da so imeli v tedanji družbeni miselnosti in verskih predstavah posebno simbolno mesto. Morda gre pri žrtvovanju ovna na situli z Vač za podoben obred, kot se omenja iz Mezopotamije, kjer so svečeniki v okviru ritualov ob novem letu v templjih žrtvovali ovne, s čimer so pregnali zle duhove (Di Filippo Balestrazzi 1980, 159 ss; Lambert 2016, 179 ss; Walton 2018, 75 ss). Posebno mesto ovna potrjuje tudi veliko število steklenih jagod z upodobitvijo ovnove glavice, najdenih predvsem na dolenskih najdiščih. Steklen nakit v obliki ovnovih glavice je sicer razprostranjen po celotnem Sredozemlju, vendar pa specifična upodobitev steklenih jagod v obliki ovnovih glavice na Dolenjskem kaže na lokalno produkcijo (Egg 2010).

K tezi, da v današnjih pustnih šegah zasledimo tudi prežitke iz halštatskega časa, lahko dodamo, da se moč ovna odraža tudi v kurentovem oblačilu iz ovčje kože (Teržan 2001).

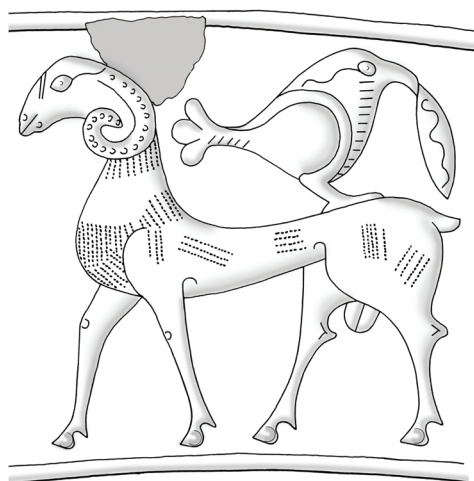
⁸ Upodobitve ovnov so še na situlah Certosa (Lucke, Frey 1962, Taf. 64), Magdalenska gora na Dunaju (Lucke, Frey 1962, Taf. 68) in Welzelach (Lucke, Frey 1962, Taf. 76).

1

2

3

4

Sl. 4: Situla z Vač, upodobitve ovna. – 1 Risba: neznani avtor, 1883 (glej *op.* 5); – 2 Stare 1955a; – 3 risba: I. Murgelj, 2017; – 4 foto: T. Lauko, 2004. M. = 1:1.

Fig. 4: The Vače situla, detail showing the ram. – 1 Drawing: unknown author, 1883 (see *Fn.* 5); – 2 Stare 1955a; – 3 drawing: I. Murgelj, 2017; – 4 photo: T. Lauko, 2004. Scale = 1:1.

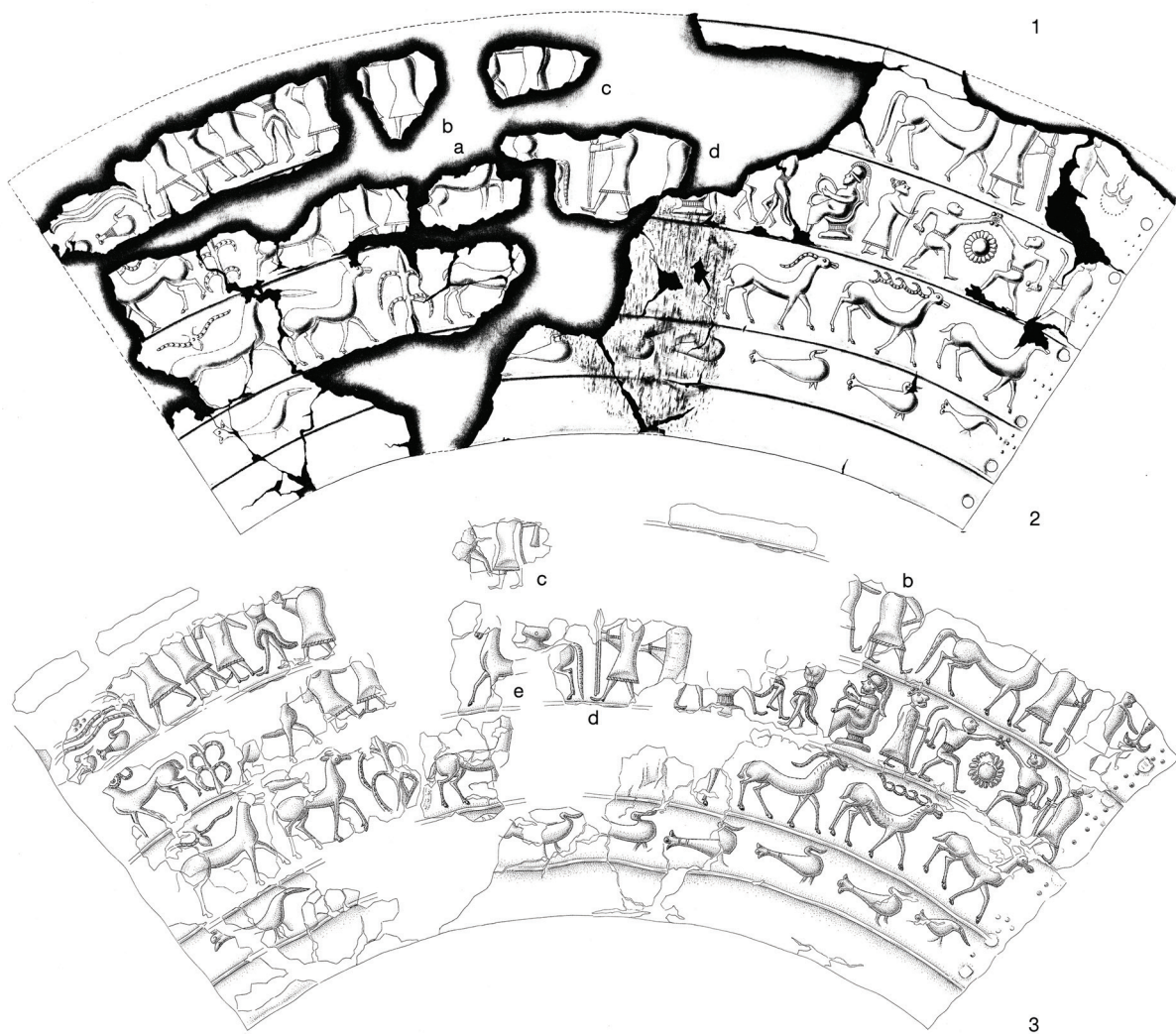
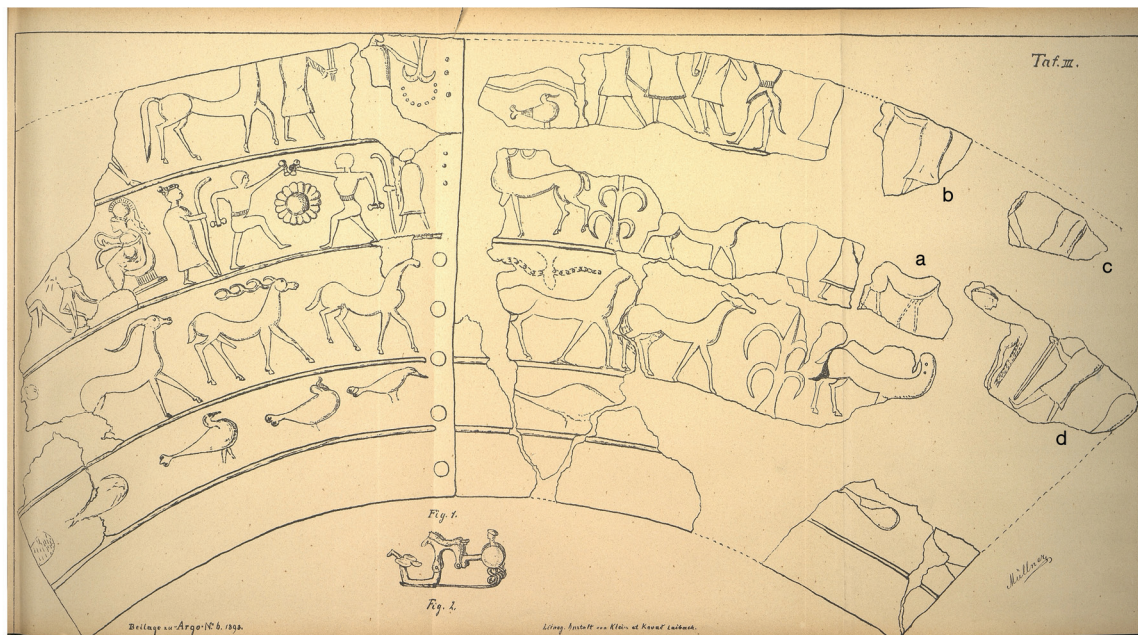
SITULA Z MAGDALENKE GORE (Pril. 2)

Plašč situle je izdelan iz enega kosa pločevine.⁹ Tako kot vaška situla je bila tudi ta risana večkrat. Prvi jo je narisal in objavil Alfonz Müllner leta 1893, ko jo je J. Pečnik prinesel v muzej (Müllner 1893). Risba je okorna, narisana tako, da je stičišče plašča z zakovicami na sredini, kar deluje zavajajoče, saj dobimo asociacijo, da je plašč sestavljen

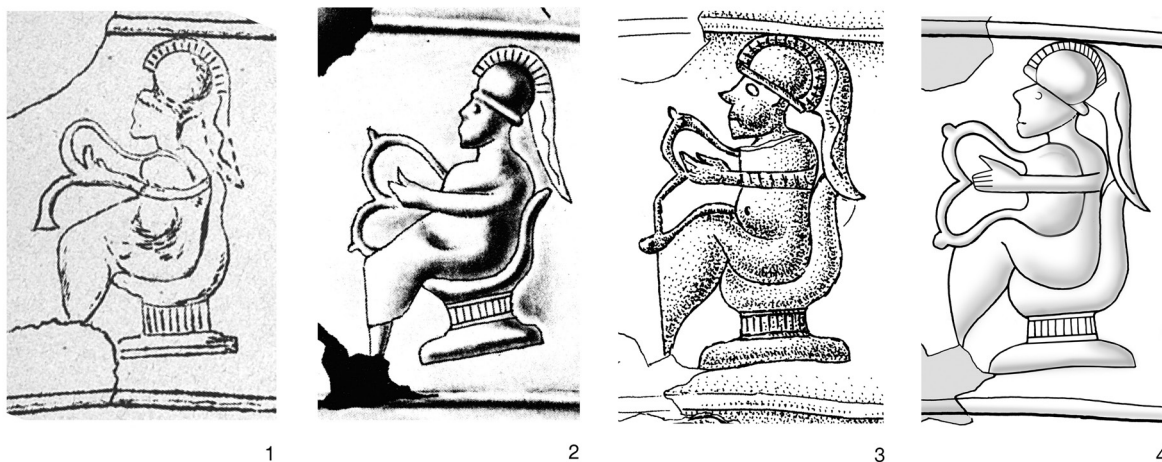
iz dveh delov (*sl.* 5: 1). Na risbi manjka kar nekaj detajlov, kar pa je leta 1955 pri ponovnem risanju v veliki meri popravil France Stare (*sl.* 5: 2).¹⁰ Verjetno je pri risanju sledil podobnemu postopku kot pri risanju vaške situle (Dular 2019). Risbi sta si v kompoziciji fragmentov podobni, vendar pa so obrisi figur čisti in dobro prikažejo delo izkušenega prazgodovinskega torevt. Sledila je nova risba, ki jo je izdelala Dragica Knific Lunder (*sl.* 5: 3) in je objavljena v katalogu o Magdalenski gori (Tecco Hvala, Dular, Kocuvan 2004). Dodani

⁹ Situlo hrani Narodni muzej Slovenije, inv. št. P 4280.

¹⁰ Stare 1955b, pril. IV; Lucke, Frey 1962, Taf. 69.

Sl. 5: Risbe plašča situle z Magdalenske gore. – 1 Müllner 1893; – 2 Stare 1955b; – 3 risba: D. Knific Lunder, 2004. M. = 1:4.
 Fig. 5: The situla from Magdalenska gora. – 1 Müllner 1893; – 2 Stare 1955b; – 3 drawing: D. Knific Lunder, 2004. Scale = 1:4.

Sl. 6: Situla z Magdalenske gore, upodobitve glasbenika z liro. – 1 Müllner 1893; – 2 Stare 1955b; – 3 risba: D. Knific Lunder, 2004; – 4 risba: I. Murgelj, 2019. M. = 1:1.

Fig. 6: The situla from Magdalenska gora, detail showing the lyre player. – 1 Müllner 1893; – 2 Stare 1955b; – 3 drawing: D. Knific Lunder, 2004; – 4 drawing: I. Murgelj, 2019. Scale = 1:1.

so nekateri detajli, figure so tako kot pri Staretu gracilne, iz risbe se vidi, da je situlo izdelal mojster svoje obrti. Na Müllnerjevi in Staretovi risbi je v drugem frizu narisani fragment, na katerem je ohranjen del trupa konja (sl. 5: a), ta manjka na risbi Knific-Lundrove. Situla je bila zagotovo restavrirana in rekonstruirana že leta 1898, ko je bila fotografirana in njena fotografija objavljena v *Typische Formen* (Müllner 1900), vendar pa se tega detajla ne vidi. Na kasnejših fotografijah, ki so bile narejene do leta 1944, se na nekaterih vidi omenjeni fragment. Situla je bila ponovno restavrirana konec leta 1960 in v začetku 1961 v sklopu priprav na razstavo *Umetnost alpskih Ilirov in Venetov*. Takrat je bila tudi ponovno fotografirana. Na novi fotografiji fragmenta s konjem ni več, na desno stran zgornjega friza, h konju, pa je bil prestavljen fragment, na katerem sta vidni moški figure (sl. 5: b).

Ponovno risanje plašča situle sem izvedla na pobudo Bibe Teržan, ki je pri pisanju svojega članka (Teržan 2020) pozorno pregledala risbe in opazila nekaj nedoslednosti. Pregledali sva vsako figuro posebej in nastala je nova risba, ki je kombinacija klasičnega risanja in senčenja z računalniškim programom (pril. 2). S takim načinom senčenja so nekateri detajli prišli bolj do izraza. Mnenje Teržanove je bilo, da je zaradi logike prizorov treba predstaviti fragment z delom konjske in moške figure s sekuro na rami iz prvega v drugi friz (sl. 5: c), fragmente z deli konjske figure (sl. 5: d) in dvema moškima pa iz drugega v prvi friz. Pri tej kompoziciji je sedaj na originalu

vstavljen fragment s sprednjim delom konja (sl. 5: e), ki ga na Müllnerjevi in Staretovi risbi ni, je pa narisani na risbi Knific-Lundrove, kar pomeni, da so ga dodali pri konzervaciji leta 1960/61. Ovalni predmet z iztolčeno piko nad hrbtom konja je bil na starejših risbah različno upodobljen, izkazalo pa se je, da gre za ovalni ščit, kakršni so upodobljeni v sprevodu bojevnikov na situli Providence (Lucke, Frey 1962, Beil. 1). Primerjamo ga lahko tudi s ščiti na situli iz Certose, le da so ti drugače okrašeni (Lucke, Frey 1962, Taf. 64; Gabrovec 1962, pril. B).

Eden od pomembnejših popravkov je bil narejen pri figuri sedečega glasbenika s čelado na glavi, ki igra na liro (sl. 6). Gre za pogosto upodobljen prizor, kjer glasbenik igra na panovo piščal ali liro, lahko pa glasbenika sedita drug nasproti drugega in igrata na panovi piščali ali pa eden na piščal in drugi na liro (Turk 2005, 37 ss). Lira v rokah glasbenika je na starejših risbah upodobljena tako, da je njen zadnji del skrit za telesom, vendar so pod določenimi koti vidni obrisi, ki kažejo, da jo moški drži v naročju, tako kot na situli Certosa (Gabrovec 1962, pril. B; Lucke, Frey 1962, Taf. 64) in na situli Providence (Gabrovec 1962, pril. D; Lucke, Frey 1962, Beil. 1) (sl. 7).

Čeprav so prizori na situli izdelani natančno, vendarle lahko ugotovimo, da po kvaliteti močno zaostajajo za delom torevtva, ki je izdelal situlo z Vač. Kljub močni poškodovanosti in s sledovi korozije lahko ugotovimo, da so človeške figure izdelane na preprostejši način, vendar pa njihovi položaji nog ustvarjajo dinamiko, kakršne na vaški situli ne opazimo. Obrazi, kolikor jih je ohranjenih, so

1

2

Sl. 7: Upodobitev glasbenika z liro. – 1 Situla iz Certose; – 2 situla Providence (Lucke, Frey 1962). M. = 1:1.

Fig. 7: Depictions of lyre players. – 1 The Certosa situla; – 2 The Providence situla (Lucke, Frey 1962). Scale = 1:1.

enako ovalno iztolčeni, oči so poudarjene z iztolčeno piko, ustnice pa nakazane z vrezano linijo. Drugače je pri situli z Vač, kjer so obrazi izdelani skrbno in natančno: oči so iztolčene z večjo in manjšo piko, prav tako so s pikami poudarjene ustnice, dodatno plastičnost pa naredijo z iztolčeno bunčico poudarjena lica (prim. pril. 1; 2). Vse človeške figure, ki nekaj držijo ali imajo dlan kako drugače aktivno, imajo pet prstov, palec je podobno kot na situli z Vač močno poudarjen in objema predmet. Parklji jelenjadi so, podobno kot na situli z Vač, poudarjeni z iztolčeno bunčico. Na ta način so poudarjeni tudi repi ptic v spodnjem frizu, njihove noge pa predstavljata dve preprosti vtolčeni črtici.

SITULA IZ VALIČNE VASI

(Pril. 3)

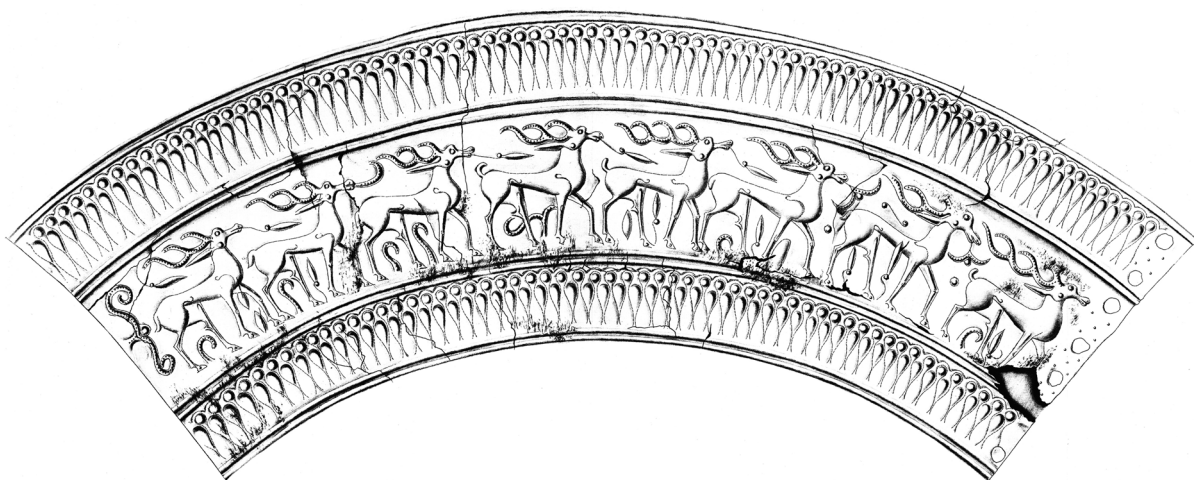
Situlo je med letoma 1930 in 1940 izkopal na svoji njivi domačin Jože Plut in jo prinesel v muzej.¹¹ Prvo risbo je naredil, tako kot večino risb situl, France Stare (sl. 8; Stare 1955b, t. 15; pril. 7). Ista risba, le nekoliko bolj senčena, je objavljena v delu *Die Situla in Providence* (Lucke, Frey 1962, Taf. 64), sledil je preris Staretove risbe (Teržan 1975, t. 28: 1; 30). Povod za ponovno risanje leta 2017 je bila objava v katalogu *Železnodobne zgodbe iz stičišča svetov* (Laharnar, Turk 2018, sl. 129), kjer je bila objavljena skupaj z novo risbo situle z Vač.

Situla iz Valične vasi spada med mlajše primerke situlske umetnosti. Sestavljajo jo trije frizi, v osrednjem je upodobljen sprevod jelenov, obrnjenih v desno stran, ki imajo med zadnjimi nogami in pod trebuhu podobne rastline, kot jih nosijo v gobcih. Zgornji in spodnji friz imata iztolčen motiv ribjega mehurja, ki je poudarjen z iztolčeno bunko in pokončno iztolčenim rebrom.

Postopek risanja je bil podoben kot pri situli z Vač: najprej sem narisala plašč, nato pa posamezne figure, pri katerih sem si spet pomagala s fotografijami detajlov, Staretovo risbo in seveda z originalnim predmetom, ki sem ga opazovala pod lupo. Na figurah sem naredila nekaj manjših popravkov. Tako ima tretji jelen z leve sedaj repek pokonci in ne spuščen kot na Staretovi risbi, druga, peta in osma figura z leve pa nimajo s črto povezanega ušesa z vratom. Vse oči in lica so poudarjena z enako velikimi iztolčenimi bunčicami, izdelanimi z enakim orodjem. Parklji so poudarjeni z manjšimi bunčicami, nosnice pa z dvema iztolčenima pikama. Z enako velikim orodjem so narejene tudi pike na rastlinah in rogovju.

Pri pozornem opazovanju izdelave vseh treh situl lahko med njimi opazimo razlike, ki so bile povod za Staretovo delitev v stilne stopnje (Stare 1955b, 127–131). Tako je situlo z Vač uvrstil v prvo stilno stopnjo na podlagi natančno izdelanih

¹¹ Situlo hrani Narodni muzej Slovenije, inv. št. P 11790.

Sl. 8: Risba plašča situle iz Valične vasi. Stare 1955b. M. = 1:4.

Fig. 8: The situla from Valična vas. Stare 1955b. Scale = 1:4.

obrazov, ki so dodatno poudarjeni z iztolčenimi bunčicami in pikami (Stare 1955b, 127). V drugo stilno stopnjo je uvrstil predstavljeni situli z Magdalenske gore in iz Valične vasi. Obrazi figur na situli z Magdalenske gore so preprosto iztolčeni ovali, na katerih so z iztolčeno piko nakazane oči, z vtolčeno črtico pa usta. Nimajo poudarjenih lic in z vtolčeno črto nakazanih ušes kot tisti na situli z Vač. Situla je neprimerno bolj poškodovana kot tista z Vač, vendar kljub temu opazimo razlike v izdelavi detajlov posameznih figur, najsi gre za človeške ali živalske.

Sprevod jelenov na situli iz Valične vasi so izdelale večje roke torej. Vsaka žival je izdelana natančno, s čistimi linijami, podobno kot na situli z Vač. Njihove oči, lica in parklji so še dodatno poudarjeni z iztolčenimi bunčicami, z drobnimi iztolčenimi pikami pa gobec. Tudi sklepi nog so enako poudarjeni z vtolčenimi črticami in polkrogi. Zaradi poudarjenih detajlov bi morda tudi to situlo lahko uvrstili v Staretovo prvo stilno stopnjo. Čeprav je situla iz Valične vasi mlajša od vaške, so v torejski obrtni tradiciji veljale zakonitosti, ki so jih mojstri v železnodobnih delavnicah prenašali iz roda v rod.

- BARNETT, R. D. 1986, Sirens and Rephaim. – V: J. V. Canby et al. (ur.), *Ancient Anatolia, Aspect of Change and Cultural Development: Essay in Honor of Machteld J. Mellink*, *Journal of Near Eastern Studies* 47, 112–120.
- BARNETT, R. D. 1986–1987, Six Fingers in Art and Archaeology. – *Bulletin of the Anglo-Israel Archaeological Society* 6, 5–12.
- DEŽMAN, K. 1883, Ein Kunstwerk altetruskischen Metall-Technik. – *Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und Historischen Denkmale*, NF 9, 16–24, 51–58, 99–103.
- DI FILIPPO BALESTRAZZI, E. 1980, Nuovi confronti iconografici e un'ipotesi sui rapporti fra l'area delle situle e il mondo Orientale. – V: *Este e la civiltà paleoveneta a cento anni dalle prime scoperte. Atti dell'XI convegno di studi Etruschi e Italici. Este – Padova 27 giugno – 1 luglio 1976*, 153–170, Firenze.

- DULAR, J. 2019, Zgodbe o vaški situli (The story of the Vače situla). – *Argo* 62/1, 10–33.
- EGG, M. 2010, Gläserne Widderkopferlen aus der Eisenzeit. – *Archäologisches Korrespondenzblatt* 40/4, 525–599.
- GABROVEC, S. 1962, Žarnogrobiščna komponenta v situlski umetnosti. – V: J. Kastelic (ur.), *Umetnost alpskih Ilirov in Venetov. Situle od Pada do Donave*, 3–7, Ljubljana.
- HOCHSTETTER, von F. 1883, Die neuesten Gräberfunde von Watsch und St. Margarethen in Krain und der Culturkreis der Hallstätter-Periode. – *Denkschriften der mathematisch-naturwissenschaftlichen Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften* 47, 161–210.
- JEREB, M. 2016, *Die Bronzegefäße in Slowenien*. – *Prähistorische Bronzefunde* II/19.
- KASTELIC, J., G. A. MANSUELLI, K. KROMER 1965, *Umetnost situl*. – Beograd, Ljubljana.

- LAHARNAR, B., P. TURK 2018, *Železnodobne zgodbe s stičišča svetov*. – Ljubljana (= *Iron Age stories from the Crossroads*). – Ljubljana).
- LAMBERT, W. G. 2016, *Ancient Mesopotamian Religion and Mythology*. – Orientalische Religionen in der Antike 15, Tübingen.
- LANGE, A., G. B. MÜLLER 2017, Polydactyly in Development, Inheritance, and Evolution. – *The Quarterly Review of Biology* 92/1, 1–38.
- LUCKE, W., O. H. FREY 1962, *Die Situla in Providence (Rhode Island). Ein Beitrag zur Situlenkunst des Osthallstattkreises*. – Romisch-Germanische Forschungen 26.
- MÜLLNER, A. 1893, Die Situla vom Gradišče am Magdalenenberge bei St. Marein. – *Argo* II/7, 129.
- MÜLLNER, A. 1900, *Typische Formen aus den archäologischen Sammlungen des krainischen Landesmuseums „Rudolfinum“ in Laibach in photographischen Reproduktionen*. – Laibach.
- POMBERGER, B. M. 2016, Wiederentdeckte Klänge. Musikinstrumente und Klangobjekte vom Neolithikum bis zur römischen Kaiserzeit im mittleren Donauraum. – *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie* 280.
- STARE, F. 1955a, *Vače*. – Arheološki katalogi Slovenije 1.
- STARE, F. 1955b, Prazgodovinske kovinske posode iz Slovenije (Urgeschichtliche Metallgefäße aus Slowenien). – *Zbornik Filozofske fakultete* 2, 103–236.
- TECCO HVALA, S., J. DULAR, E. KOCUVAN 2004, *Železnodobne gomile na Magdalenski gori / Eisenzeitliche Grabhügel auf der Magdalenska gora*. – Katalogi in monografije 36.
- TERŽAN, B. 1975, Valična vas. – *Arheološki vestnik* 24, 660–729.
- TERŽAN, B. 1997, Heros der Hallstattzeit. Beobachtungen zum Status an Gräbern um das Caput Adriae. – V: C. Becker et al. (ur.), *Χρόνος. Beiträge zur prähistorischen Archäologie zwischen Nord- und Südosteuropa. Festschrift für Bernhard Hänsel*, Internationale Archäologie, Studia honoraria 1, 653–669.
- TERŽAN, B. 2001, Dolgoživ spomin. Prežitki halštatskega obredja v pustnih šegah na Slovenskem? (A long-lived memory. Can the survival of Hallstatt rituals be seen in carnival celebrations in Slovenia?) – *Arheološki vestnik* 52, 207–219.
- TERŽAN, B. 2007, Pripoved situlske umetnosti z Magdalenske gore pri Šmarju (A narration of Situla art from Magdalenska gora at Šmarje). – V: *Šmarska knjiga. Jubilejna monografija ob 500-letnici šolstva v Šmarju*, 81–90, Šmarje-Sap.
- TERŽAN, B. 2020, Die Tänzerin in der Situlenkunst. Versuch einer Interpretation. – V: K. Winger, Chr. Keller (ur.), *Frauenraub im Altertum*, Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie (v tisku).
- TURK, P. 2005, *Podobe življenja in mita. Katalog arheološke razstave*. – Ljubljana. (= *Bilder aus Leben und Mythos. Katalog zur archäologischen Ausstellung = Images of life and myth. Exhibition Catalogue*. – Ljubljana).
- WALTON, J. H. 2018, *Ancient Near Eastern Thought and the Old Testament*. – Grand Rapids (Mich.).

Revised drawings of the situlae from Vače, Magdalenska gora and Valična vas

Summary

The bronze situlae discussed in this contribution are decorated in low relief. The Iron Age master metalworkers most likely followed the same procedure as those of today. They first drew the contours onto a prepared sheet of bronze, which was then heated and placed face down onto wax or some other yielding material. When the metal cooled and firmed well over the wax base, variously sized fine hammers and punches, most likely rounded at the business end, were used to emboss the figures in low relief. Fine punches were also used for detailed work to define the eyes, cheeks, hooves and other features. The sheet was then turned around, face up, to continue the decorative process with fine punches or chisels, outlining the figures and adding details on the garments of the

people and on the bodies of animals. Decoration complete, the sheet was worked into a situla.

The reliefs on the situlae from Vače and Valična vas were drawn anew in 2017 as the result of inconsistencies observed on the drawings by France Stare during the preparation work for the new permanent exhibition of the National Museum of Slovenia, on the Early Iron Age in Slovenia (entitled *Iron Age Stories from the Crossroads*; catalogue Laharnar, Turk 2018). The Vače situla holds a pride of place in the exhibition. It is accompanied with an enlarged new drawing, offering the visitors a clearer understanding of individual figures and scenes, as well as the narrative as a whole.

The situla from Magdalenska gora was drawn again in 2019 on the incentive of Biba Teržan, who

had observed some inconsistencies on the earlier drawings while writing an article (Teržan 2020).

The new drawings are a combination of hand drawing and computer-aided shading with each figure drawn separately, scanned and the digital image inserted into the drawing of the whole.

THE VAČE SITULA

(App. 1)

The situla has been drawn several times (Fig. 2; Dular 2019). The new drawing differs from the previous ones in several details, one of them being the patterns covering the garments and the bodies of animals. These patterns were not executed by individual punches as indicated earlier, but rather with a toothed chisel that left behind identical lines of small elongated dots (Fig. 1). Furthermore, the human figures were executed with a number of details; their faces have the same triangular noses and round eyes, while the lips and chins on both humans and animals bear a small dot in the centre.

A particular feature of this situla is that all human figures holding something in their hands, with the exception of the first veiled woman from the left and the bareheaded man serving a drink, both in the central frieze. This anomaly, called polydactylism, is known in Near Eastern depictions from the Neolithic onwards (Barnet 1986–1987, 7 ff; Lange Müller 2017, 5 ff) and could signify either good or evil, depending on the hand on which it occurred; individuals with more than five fingers or toes were believed to possess supernatural and special powers (Barnet 1986, 116–117 ff). Among the six-fingered figures are the sirens attached to the cauldrons produced in the 9th and 8th centuries BC in Urartu and exported to Greece and Etruria (Barnet 1986, 112 ff, ILL. II–1), whence the idea may have reached the territory of Slovenia and situla art.

The horses on the situla are shown with slightly raised tails, which makes them more dynamic. The corrections from previous drawings mainly concern the patterns covering parts of their bodies, which were found to be made up of lines of chased dots. They most likely represent the hair, but may indicate ritual painting. Another addition is the end of the rein strap, which hangs down the hand of the man leading the first horse on the left of the upper frieze. The birds have partially corrected beaks and tails, as well as the curved lines at the eyes and the number of short parallel lines

running from the eyes down the belly. The animals in the lower frieze have foreheads and cheeks defined with bosses, while slightly smaller bosses emphasise all the horse and stag hooves, as well as the paws of the beasts. The curved rods in the mouths of animals on the lower frieze bear twelve or thirteen dots that only decorate the curved ends and not the whole length. Further differences are in the number of dots on other items. The rosette in the upper frieze, for example, has eighteen dots, whereas the rosette in the lower frieze has sixteen. Also corrected is the number of chased bubbles rising from the ritual cauldron, where nine have been identified instead of the previous five. Several chased lines have been added on the two plant motifs above the pair of mounted figures in the upper frieze. The syrinx in the central frieze is shown with five pipes in the upper and six in the lower part, which is probably an imprecision on the part of the craftsman, possibly a correction; such instruments are depicted in situla art with a differing number of pipes (Fig. 3; Lucke, Frey 1962).

Most corrections were made on the ram (Fig. 4): the head has more graceful contours and neither mane nor ears. The almond-shaped eye with an embossed dot in the centre terminates in a wavy line, similarly as on the bird perched on its back. In situla art, the ram is portrayed as a sacrificial animal, indicating a symbolic role in the imagery of the day. This is confirmed by numerous glass beads in the shape of a ram's head recovered across Dolenjska and elsewhere (Egg 2010).

THE SITULA FROM MAGDALENSKA GORA

(App. 2)

This situla was also drawn on several occasions (Fig. 5). It was restored twice, first in 1898, when it was photographed and published in *Typische Formen* (Müllner 1900), and the second time in 1960/61 as part of the preparations for the exhibition entitled *Umetnost alpskih Ilirov in Venetov*, on the art of the Alpine Illyrians and Veneti.

A comparison of the drawings reveals that a fragment of the situla with part of a horse's body (Fig. 5: a), present on the drawings in Müllner (Fig. 5: 1) and Stare (Fig. 5: 2), is missing on the photo taken after the 1960/61 restoration. At that point, the fragment with a pair of male figures (Fig. 5: b) was moved to the right side of the upper frieze, next to a horse. Two other fragments (Fig. 5: c,d)

were moved slightly in the 2019 drawing to better correspond with the succession of scenes. In this composition, a fragment of the original situla has been added that shows the front part of a horse (*Fig. 5: e*), which is missing on the drawings in Müllner and Stare, but is present in the 2004 drawing by Knific Lunder (*Fig. 5: 3*), indicating that it was added during the 1960/61 restoration.

One of the most significant corrections in the revised drawing pertains to the figure of a seated musician playing a lyre and wearing a helmet on the head (*Fig. 6*). In earlier drawings, the figure is shown with part of the lyre behind him, but the lyre is actually in front, placed in his lap in the same position as on the Certosa and the Providence situlae (*Fig. 7*; Gabrovec 1962, App. B, D; Lucke, Frey 1962, Pl. 64, App. 1).

Although the motifs are executed precisely, the quality of the craftsmanship is not as high as on the Vače situla; the figures are made in a simpler manner and with less precision.

**THE SITULA
FROM VALIČNA VAS**
(*App. 3*)

This situla was first drawn by France Stare (*Fig. 8*; Stare 1955b; Pl. 15, App. 7), as were most other situlae. The corrections here are minor in comparison with other situlae. One of them is on the third stag from the left, now with the tail up rather than down as on Stare's drawing. The second, fifth and eighth stags, still from the left, are now without the lower contour line of the ear continuing across the neck as is the case on

other stags. The eyes and cheeks are represented by bosses of the same size, apparently made with the same tool. The hooves also bear bosses, but smaller. The nostrils are emphasised with a pair of embossed dots; the same tool was used for the dots decorating the plants and the antlers.

The careful observation that accompanied the drawing process of the three situlae also revealed the differences that led Stare to distinguish between different stylistic phases (Stare 1955b, 127–131). He ascribed the Vače situla to the first, the situlae from Magdalenska gora and Valična vas to the second phase. Contrary to his conclusion, recent observations have shown that the procession of stags on the situla from Valična vas is executed quite precisely, with clear lines and numerous details similarly as on the Vače situla. In style and workmanship, the situlae from Vače and Valična vas are thus very close, attributable to the same stylistic phase. Chronologically, however, the situla from Valična vas is later than the Vače situla and shows that the master craftsmen of the Iron Age meticulously passed down their workmanship, knowledge and tradition from generation to generation.

Translation: Andreja Maver

Ida Murgelj
Narodni muzej Slovenije
Prešernova 20
SI-1000 Ljubljana
ida.murgelj@nms.si